

२. काव्यगुण

खालील उदाहरणे वाचून त्यांतून व्यक्तीचा कोणता गुण दिसतो ते लिहा.

(अ) पराक्रमी व्यक्ती रणांगणावर येणाऱ्या मृत्यूला घाबरत नाहीत.

(आ) रामरावांनी आपली सर्व मालमत्ता वृद्धाश्रमाला दान केली.

(इ) पूर्वीच्या काळी अनेक विद्यार्थी श्रीमंत मनाच्या लोकांकडे वार लावून जेवत असत.

(ई) संतांनी परोपकार हीच जीवनाची इतिकर्तव्यता मानली.

(उ) पक्ष्याचे पिलू झाडावरून पडून गतप्राण झाल्याचे पाहून तो कळवळला.

वरील उदाहरणांमधून व्यक्तीमधील पराक्रम, उदारता किंवा औदार्य, परोपकार, संवेदनशीलता आणि करुणा यांसारखे गुण दिसून येतात. व्यक्तीप्रमाणे काव्यातही गुण असतात. अशा गुणांमुळे काव्य उठावदार व प्रभावी होण्यास मदत होते हे खालील तुलनेतून स्पष्ट होते.

व्यक्ती

काव्य

(१) व्यक्तीच्या ठिकाणी अनेक गुण असतात.

(१) काव्याच्या ठिकाणी सुद्धा काही गुण असतात.

(२) विविध गुणांमुळे व्यक्तीचे चरित्र खुलते.

(२) विविध गुणांमुळे काव्य सुंदर व उठून दिसते.

(३) व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व त्याला बहुश्रुत बनवते.

(३) गुणांमुळे काव्याला सौंदर्याचा साज चढतो.

काव्याच्या ठायी असणाऱ्या गुणांचा विचार आपण करूया.

काव्यरचनेतील अनेक काव्यगुणांपैकी प्रसाद, माधुर्य व ओज हे तीन गुण महत्त्वाचे होत.

काव्यगुणातील शब्दांची वैशिष्ट्ये

(१) सोपे, सुटसुटीत, उच्चारण्यास सहजसुलभ असे शब्द

(२) शब्दांमध्ये नादमधुरता

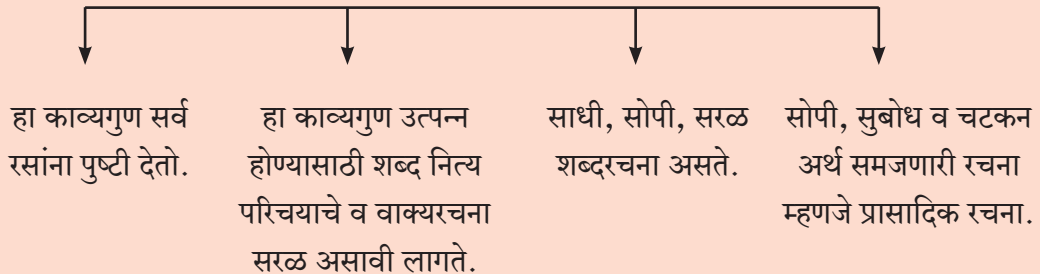
(३) शब्दांमध्ये गेयता व त्या शब्दांच्या अर्थाचा आंतरिक गोडवा

(४) काव्यपंक्तीतून व्यक्त होणारा भाव

} अशा प्रकारच्या शब्दांमधून काव्याची शोभा वाढते. ती काव्ये श्रवणीय ठरतात. रसिकांना मुखोद्गत होतात.

(१) **प्रसाद**— प्रसाद याचा अर्थ सुलभता, सोपेपणा. काव्य ऐकल्यानंतर किंवा वाचल्यानंतर सहज अर्थबोध करून देणारा जो गुण असतो त्याला 'प्रसाद' म्हणतात. या गुणाने युक्त असलेल्या काव्याला प्रासादिक काव्य असे म्हणतात.

प्रसाद गुणाची लक्षणे (वैशिष्ट्ये)

उदा., (१) हिरवे हिरवे गार गालिचे
हरित तृणांच्या मखमालीचे

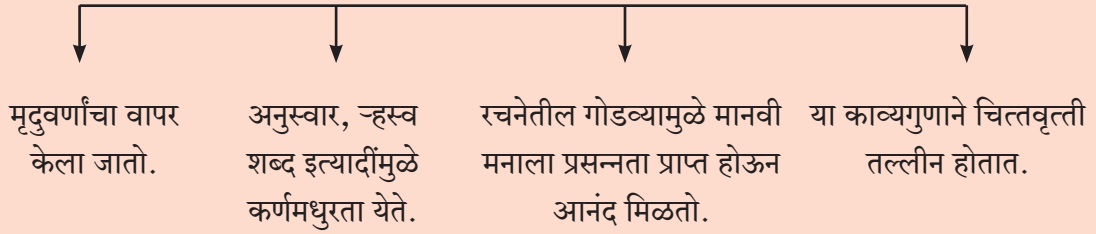
– बालकवी

(२) पडवळा-भोपळ्यांची
आळी ठेविलीं भाजून

– इंदिरा संत

(२) **माधुर्य**—माधुर्य म्हणजे गोडवा. काव्यात सोप्या शब्दांप्रमाणेच कोमल/मृदुवर्ण असलेले शब्द असतात, असे शब्द ऐकायला मधुर व सुखद वाटतात. अशा शब्दांचा वापर असलेल्या काव्यात माधुर्य गुण असतो.

माधुर्य गुणाची लक्षणे (वैशिष्ट्ये)

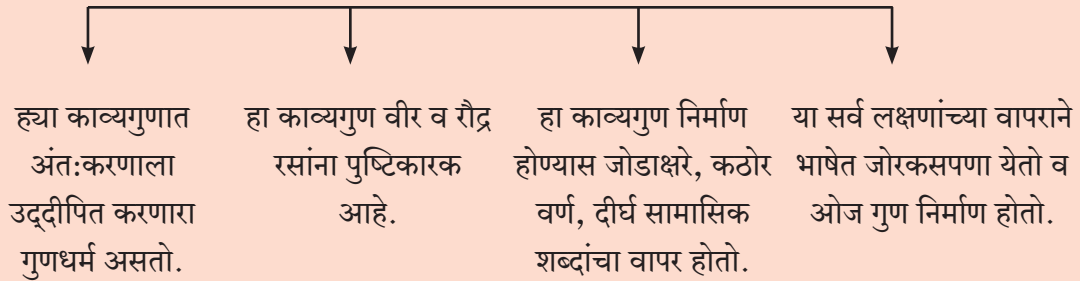

उदा., घेई छंद मकरंद, प्रिय हा मिलिंद
मधुसेवनानंद स्वच्छंद, हा धुंद
मिटता कमलदल होई बंदी भृंग
तरि सोडिना ध्यास, गुंजनात दंग

– पुरुषोत्तम दारव्हेकर

(३) **ओज**— ओज म्हणजे भाषेतील आवेश, उत्साह व जोमदारपणा. काव्यातील या गुणाने अंगात वीरश्री संचारते, जोश उत्पन्न होतो आणि उत्साह संचारल्यासारखे वाटते.

ओज गुणाची लक्षणे (वैशिष्ट्ये)

उदा., खडक काजळी घोटुनि तुमचे मनगट बाहू घडलेले
कडेकपारी मधील वणवे उरात तुमच्या दडलेले
काबुल-कंदहार पथावर डंके तुमचे झडलेले

– कुसुमाग्रज

(१) खालील तक्ता पूर्ण करा.

क्र.	काव्यगुण	अर्थ	वैशिष्ट्ये
(१)	प्रसाद		
(२)	माधुर्य		गोडवा, नादमाधुर्य, गेयता
(३)	ओज	ओज म्हणजे भाषेतील आवेश	

(२) खालील उदाहरणांमधील काव्यगुण ओळखा.

खरा तो एकचि धर्म
जगाला प्रेम अर्पावे

आता उठवू सारे रान
आता पेटवू सारे रान
शेतकऱ्यांच्या राज्यासाठी
लावू पणाला प्राण

लालपोपटी कवळी पाने
लवलवणारी जिथे-तिथे
हिरवे पिवळे रंग त्यामध्ये
केशर सांडे कुठे-कुठे

(३) वाचा. चौकटीत काव्यगुण लिहा.

सु
बो
ध
का
व्य
र
च
ना

र
च
ने
त
गो
ड
वा
अ
स
तो

स्फू
र्ति
दा
यी
का
व्य
र
च
ना

